

ADAVANE!

Oficala organo dil Ido-Societo Hispana

Novembro - decembro 2004 - idosocietohispana@yahoo.com - numero 6

Adavane! unesma aniversario

Hispania
sub la ombro
dil K recento

Bagh chal

Ido en Festilingua 2004

Literaturo

La
*Voynich -
manuskriburo*

Pro quo ni bezonas oxigeno ?

Adavane!

Adavane ! Numero 6, novembro - decembro 2004. Editita en Hispania. Gratuita revuo. Adavane! esas oficala organo dil Ido - Societo Hispana (adreso postala dil societo: Claveles 6, E-24400 Ponferrada, Hispania; interretala adreso dil societo: idosocietohispana@yahoogroups.com). Redakteri: La Direktanta Komitato dil Ido-Societo Hispana ed altra kunlaboranti. Editas: Editerio Krayono.

Adavane! nulakaze responsas pri la opinioni da artiklo-skribisti nek pri la verdicemeso dil texto dil artikli publikigita, ma sua autoro, qua oblige signatas singla artiklo sendita da lu por publikigo. Nula artiklo anonima publikigesos en Adavane!

Kunlaborez

Kunlaborez per sendar artikli en Ido, od en la Hispana pri Idala temi, al inter-retala postobuxo: idosocietohispana@yahoogroups.com . Adavane! havos irgakaze la yuro publikigar la sendit artikli o ne publikigar oli. Adavane! esas gratuita revuo, do Adavane! nulakaze pagos por artikli o verki sendita por publikigo, nam irgu ya acceptas sendar oli gratuite. Anke la redakteri multe prizus vua kritiki e sugestii.

Idala ret-pagini da Hispaniani

<http://es.geocities.com/kanaria1973>

<http://es.geocities.com/krayono>

<http://es.geocities.com/lamashino>

<http://usuarios.lycos.es/novajeti>

da Adrián Pastrana, ISH-ano.

da Fernando Tejón, ISH-ano.

da José Miguel López, ISH-ano.

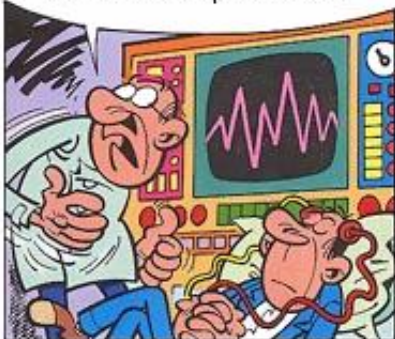
da Antonio Padilla, ISH-ano.

Publikaji

“Publikaji” (www.publikaji.tk) esas ret-pagino dil Ido-Societo Hispana. Voluntez enirar ol por trovar gratuita edituri: Adavane!, Astronomiala kayereto, Kuriero Internaciona, Progreso; radio-emisi preske singladial che Radio-Idia Internaciona; pdf-libri, Ido-kursi, dicionari, gramatiki, e c.

Kartuno

Ta mashino montras singla maladeso di persono...

Takaze mashino montras maladeso kuracenda...

... ma to esas tote ne-kuracebla...!

Kartuno-texto insertita da Fernando Tejón, I.S.H.-ano.

Kontenajo di la numero 6

Adavane.....	2
Kunlaborez.....	2
Idala pagini da Hispaniani	2
Publikaji	2
Kartuno.....	2
Adavane! unesma aniversario.....	4
Hispania sub la ombro dil krecento.....	6
Pro quo ni bezonas oxigeno	9
Akustala nevromo e posh-telefonilo.....	11
La Voynich - manuskriburo.....	12
Ido en Festilingua 2004	15
Gramatiko	16
Literaturo.....	18
1- La samurayo e la peskisto	18
2- Ula desagrablajo eventos hodie en ca vilajo	20
3- La balno.....	23
4- Soneto da Luis de Góngora	25
5- Poemo da Mitsuo Aida	25
Horoskopo	26
La ludeyo	27
I- Pazuru, pazuru, pazuru	27
II- Bagh chal	28
La Hemala vesperi	30
Adio!.....	30

Adavane!, unesma aniversario.

Un yaro ante nun ula Hispana Idisti konkordis krear societo por tam maxim multe kam posibla kunlaborar favore la linguo internaciona Ido. Anke la sama Idisti konkordis editar reguloze nova revuo de Hispania kom oficala organo di la jus kreita societo, la Ido-Societo Hispana. Ta nova revuo, Adavane! , olqua vu nunistante lektas, editesas singla duesma monato gratuite en pdf-formato lektelebla -forsan lektinda- da omni de www.publikaji.tk

Unesme me opinionis ke krear nova revuo reguloze publikigenda esus efikiva maniero por stimular la kunlaborado da la societani, e camaniere povar lernar kune nia kara interlinguo Ido. Fakte ni sucesis ye ta skopo, nam nur en la unesma numero di Adavane! esas un artiklo en la Hispana, de la duesma numero di ca revuo omna artikli esas en Ido, yen pro quo Adavane! ne esas revuo por Hispani, ma por omni, por ti qui uzas Ido kom helpanta linguo irgalande, revuo por la Idistaro.

Pokope, ma sencese, la revuo Adavane! plubonigis olua kontenajo ed anke lua aspekto, malgre ke preske la komplete artiklaro skribesas da Ido-lernanti, do la texti kontenas, maxim regretinde, gramatiko-erori; e pluse la editero ne savas tre multe pri komputeral utilaji nekareebla por plubonaspektigar singla nova numero editita. Supozeble revuon lektelebla ma ne perfekta on preferas kam nula revuo. Pluse altra samideani qui ne esas Ido-Societo Hispan-ani sendas artikli por publikigo en Adavane!, to maxim felicigas mea kordio, nam adminime ti qui sendas artikli a revuo, prizas supozeble la revuo ube insertesos lia artiklo sendita.

De la unesma numero Editerio Krayono, to esas me ipsa, responsas pri la edito e publikigo di Adavane! Sempre la revuo publikigesis reguloze, e la aspekton di la revuo me intencis plubonigar singlanumere. Anke me insertis artikli pri diversa temi tam diversa kam posibla, por ke singla lektero povus trovar en singla numero di Adavane! adminime un artiklo lektinda e prizinda da lu. To ja esus enorma suceso por la editero e por la redaktisti.

Ula semani ante nun me sendis inquesto pri la edituri Idal a la Ido-forumi. Mea intenco esis serchar en la respondi la sincera opinionis di lektori pri quale plubonigar singla Ido-edituro. Desfortunoze poka samideani sendis respondo-mesajo a me. Me ja savis ke la Idistaro esas poka reaktiva, ma tante poka respondi tristigis me multe.

Fortunoze singla nova numero di Adavane! lektesas da plu multa personi kam la antea numero, e fortunoze anke da plu multa personi kam respondo-mesajin arivis aden mea interretala posto-buxo. Ton me savas per utilajo interretal olqua montras private a me la nombro di personi qui deskargis la pdf-revuo de interreto-pagino aden sua komputori. Yen pro quo la revuo Adavane devus durar lua publikigo, nam on ne darfas deceptar la lektaro.

Ta sisesma numero esas specala numero di Adavane! por me. Ol esas la kumio di monto quan me intencis acensar numerope di revuo. Me defiis me ipsa publikigar reguloze adminime til la sisesma numero. Yen ol. On ne darfes esar deceptita pro la propra ociemeso. Yen pro quo me esas nun felica.

Poki opinionis ye nia suceso, fakte ula deskurajiganta mesaji arivis a mea interretal postobuxo ma singla nova numero publikigata di Adavane! montras ke on povas sucesar per singladiala laborado entuziasmoza. Nula revuo editesas tante reguloze kam Adavane!, ecepte olua frat-revuo "Astronomiala kayereto" anke editata da Editerio Krayono singlamente depos januaro 2004. Un yaro ante nun me acceptis editar la revuo Adavane! dum un yaro, to esas, sis numeri. Yen la sisesma numero. Me ne savas ka la sepesma numero editesos da Editerio Krayono, nam Ido-Societo Hispana devas decidir interne qua responsas pri la Adavane!-publikigo e kom editero dum la yaro 2005. Certe publikigar ed editar Adavane! esas tempivora laboro, ma tre prizata da me, e me devas konfesar publike ke me dezirus durar kom Adavane!-editero.

Irgakaze, de ca sisesma numero, me deziras gratitudar maxim kordiale la sugesti, la kritiki, la artikli sendita por publikigo e via kunlaboro irgatememe dum ca unesma etapo olqua jus finis.

Kande ulu lektas ula artiklo di Adavane! la lektero valorizas la laboro dil autoro e samatempe la laborado di ti qui kustumale kunlaboras por krear singla numero di la oficala revuo di la Ido-Societo Hispana. Yen pro quo maxim granda trezoron di Adavane! nulu povos trovar en la revuo ipsa, nam la vera trezoro di irga edituro esas vi ipsa, la lektaro.

Me tostas por dezinar futura suceso por Adavane! e por la altra Ido-revui od Ido-edituri irgaspece. Olia suceso esas fakte la suceso di nia Ido-movado ipsa !

Ca artiklo ne esas vera artiklo, ma simple parolado skribe da me por dicar to quon me deziras dicar okazione la unesma aniversario di Adavane!, do me skribas ol segun la vorti diconta arivas a mea boko (nam fakte oli skribesas da mea fingri), uli ek mea cerebro ed altri ek mea kordio. Do singla lektero darfes arachar ca artiklo ek la revuo por gardar en lua hemal libreyo nur la vera, e forsan interesanta, artikli.

Parolado skribe da Fernando Tejón, ISH-ano.

Hispania sub la ombro dil Krecento

Mohamedista Hispania naskigis originala civilizuro, ma ol anke konformesas a ne-kalma historia periodo. La ideo pri religiala toleremeso dominacanta en Al Andalus esas do tre relativa nociono quan oportas ne karikatar, pro ke ol tre dependas de la kronologio (dum periodo de ok yarcenti) e de multa altra vidpunti ed evolucioni.

La historiografio dil yari 1960-1970 produktis la prejudikata nociono di Mohamedista toleremeso, quan la fakala historiisti nun negas. Nome, on opozis lore la kulturala richeso e la apertimento dil Al Andalus-ani a la netoleremeso dil katolika reji. Ma ico esas nur anakronismala mito.

En 711, Tarik vinkis la Wisigota rejo Roderic proxim la rio Guadalete. Ma, du yarcenti plu tarde, la Kristani duris esar la tri quarimi di la habitantaro di Al Andalus. La studiuri dal Usana historiisto R.W. Bulliet indikas ke ica situeso inversigesis dum la Xma yarcento, lor la kolmo-epoko dil Kalifio di Cordoba.

Kande ol desaparas en 1031, lore la Mohamedisti, grandaparte decendanti di indijena elementi konvertita al Mohamedismo dum la preirinta yarcento, esas denun la tri quarimi di la habitantaro. La « toleremeso » ne esas la motivo di ca fenomeno.

La dhimmi (la Juda e Kristana protektati) pagas pezoza imposti. Ico produktis tre grandanombra konverti. Camotive, malgre ke ne esis multa vera Arabi en Al Andalus, la Araba linguo tre difuzesis pro ke ol esis la linguo dil profeto. E pro ke li devenabis minoritato anke la Kristani mustis parolar ol. Ico kontributis Arabigar multa regioni dil peninsulo.

Pose la esforci dal Kristana reji sucesos rikonquestar Hispania en lua toteso, ye la fino dil XVma yarcento. E, kontree a to quon la Arab-amanti asertas, la relati inter la Mohamedisti e la Kristani ne esis idilio. En 1154, kande la Andaluziana urbo Niebla, qua ankore havis episkopo quar yarcenti pos la Araba konquesto, probis rezistar a la nova Almohada invaderi veninta de Maroko, la tota maskula lojantaro masakresis dum ke la mulieri e la kindi* (ne-adulta personi) vendesis kom sklavi. On multe insistis pri la

fakto ke la imposto pagata dal « dhimmi » protektis li. En realeso, la ne-pago di ca imposto povas signifika la vendo kom sklavo o mem la morto-puniso por la kontravencanto. La manko di nur un « dhimmi » povas havar kom konsequo la puniso di lua tota komunajo. La ago expozar kruco o vino povas komprenesar kom « publika atento kontre la Mohamedismala legaro » e konseque punisesar severe.

Do, la situeso dil Kristani esas maxim prekara; e kande sedicii, quin li tote ne partoprenas, eruptas en Sevilla en 991, li masakresas grandanombre sen ke la lokala autoritatozi reaktez o sokursez li. Kande la centrala povo dominacas sen kontesto, la statuto dil Kristani esas frajila e li traktesas sen indulgo, se la povo kontestesas la dhimmi denuncesas kom peko-kapri e utiligesas por deturnar la deskontenteso. La dhimmi havos plu bona statuto lor la disrupto di Al Andalus en antagonistista princii inter la Xma e la XIma yarcenti, nam lore la nova princi volos evitar interna revolti e mem obtenar suplementala apogi kontre la extera danjeri. Ica favoroza situeso koincidas kun la periodo di « toleremeso » interreligia qua produktis la ora epoko kulturala di Al Andalus.

Komprenible omna prozelitismo evidente duras esar interdiktata, e, dum januaro 1300, la Valenciano Petro Pascual, qua plu tarde kanonizesos, egorjesas en Granada pro konvertir sekrete Mohamedisti ibe. La « protektata » Kristani koaktesas surhavar vesti diferanta de olti dil Mohamedista kredanti, li ne darfes portar armo o kavalkar. Li mustas ofrar gratuite gastigado ad omna Mohamedista voyajanto qua postulas lo. Sur la choseo, li sempre mustas lasar la maxim bona voyirado a la Mohamedisti. Lia domi mustas infalible esar min alta kam olti dil « vera » kredanti e la monatala pago dil imposto esas la okazono di encenigo qua vizas vexar li. La konverto di Mohamedisto a la Kristanismo efektigas lua morto-puniso. La Kristana procesioni ne darfes trairar la Mohamedismala quarteri e la funerala eskorti ofte atakesas per stoni-lanso dal religiani di Allah, di qua la toleremeso ne esas tote perfekta.

Omna ica fakti montras ke la mentala apertiteso atribuata a la Mohamedismala povo, quik de la komenco dil XIXma yarcento, esis tote relativa.

La kunexisto qua supozesas esir pacoza di amba religii ne povis impedir la erupti di plura revolti tre severe represita. Dum la periodo dil 9ma e 10ma yarcenti, multa mozarabi (Arabe-parolanta Kristani di Hispania) livas Al Andalus por refujar en la Kristana rejii Asturias e Leon. Ita exodo iteresas dum la 12ma yarcento kande Kristani fugas la teritorio submisata a la Almohada autoritatozi por trovar shirmeyo en la rejio Kastilia. Lia fugo esas por Al Andalus la perdo di kulturala patrimonio; ica perdo quan on ofte oblivias esas

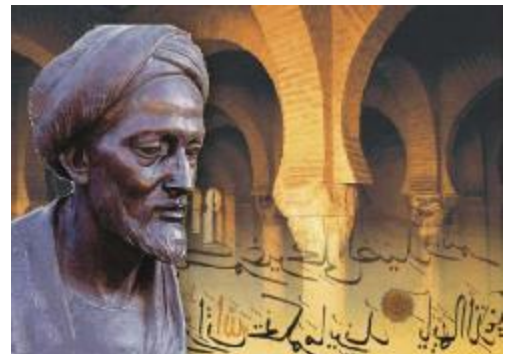
importanta quankam la dicita patrimonio ne esas Mohamedismala.

Dum la 11ma yarcento la rikonquesto di Hispania dal Kristani grande progresis, ma la Mohamedisti reaktis, ed en 1086, la Almoravidi veninta de Maroko obtenas granda vinko en Zalacca, proxim Badajoz, e destruktas, dum kelka tempo, la esperi dil Kristani. Ica nova dinastio kruligas la relative harmonioza kulturala equilibrio quan ula homi probabis existigar. La Almoravidi esis fanatika religiani e li esis enemiki dil savo e dil tre relativa tolero interreligia. Li bruligas la libri e Mohamedista intelektuisti, favoroza ad amikesko kun la Kristani, esas persekutata senkomplete.

Erste ye la 13ma yarcento la kontre-atako dil Kristana rejii Kastilia ed Aragon divenas ne-rezistebla. Tamen la Mohamedisti sucesos mantenas en Granada til la fino dil 15ma yarcento, ed erste ye la fino de dek milito-yari la katolika reji vinkoza eniros la civito di Boabdil. Malgre lua tiraneso opozite a lua Kristana «

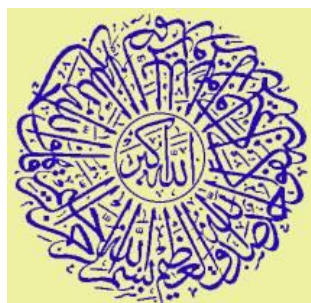
protektati », la Hispana Mohamedismala socio tamen genitis brilanta civilizuro di qua la precipua fundamento esas la heredajo dil tradiciono veninta de lua Romana e Juda-Kristana pasinteso.

Ica kulturala splendideso di Al Andalus e la influo quan Mohamedismala Hispania havis ye Ocidento tamen ne povas obliiigar la situeso impozata a la Judi e precipue a la Kristani. La ideo di Mohamedismala « toleremeso » quan on opozas a la poka apertita mento di, plu tarde, la vinkoza Katolika Reji ne havas irga solida bazo. Ol povas nur motivizesar per evidenta ideologia preiudiko.

Segun artiklo da Constance Rebat publikigita en la revuo « Aventures et dossiers secrets de l'Histoire » (Aventuri e sekreta dokumenti dil Historio)

Artiklo da Jean Martignon.

Pro quo ni bezonas oxigeno ?

Se ni mankas oxigeno pos plura minuti, ni suferas cerebro-domajo e pose ni balde mortas. Pro quo ta gaso es tante importanta? En l'aero, oxigeno kontribuas 21% ek la volumino, en l'aquo di la fluvii ed mari oxigeno facas 88% di la pezo. Ulte, multa roki, metala erci, ofte kontenas oxigeno, exemple, l'erco di fero, hematito.

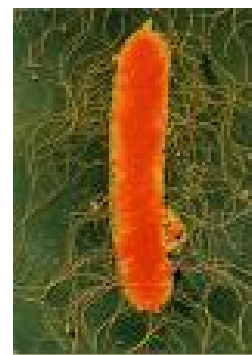

La maxim simpla viventi es la bakterii e dum multa yari certena speci trovasas transvivar ye temperaturo plu kam 100°C od en tre saloza aquo o mem tote sen oxigeno. Per la recenta uzado di DNA (ADN) ni nun es astonata ke tala viventi en tre desfacila cirkumaji ofte ne es bakterii ma es nova grupo (o Domeno), l'Arkei.

Omna viventi bezonas energio por ke diversa kemiala eventez, e ta energio obtenasas per du bazala moyeni. Unesme, la maxim kustumala moyeno hodie, uzas oxigeno t.e. es aerobia. La duesma od anaerobia, uzas altra substanci quale hidrogeno, sulfuro, fero o metano.

Pro ke l'Arkei povas vivar en tre desfavoroza situi on konjektas ke li forsan habitas altra planeti quale Marso, o kometi o mem spaco. Un teorio di la origino di vivo sur la tero esas per la dissemado di Arkei ek spaco. Advere, recenta exploradi trovas adminime 100 organika kompozaji en kometi od en la gas-nubi di spaco.

La anaerobia bakterii ed Arkei per kemiala chanji de diversa substanci, obtenas energio e pasas ol a specala molekulo, ATP (adenosin-trifosfato). Ma la quanteso d'energio es mikra, 2 ATP od admaxime, 4 ATP. Lore, 2-3 bilion yari ante nun, la mondo ne esis agreabla loko. L'aero ne kontenis oxigeno e frequa volkani eruptis e jetis nociva gasi e varmega fuzita lavao adsur sterila e rokoza tero.

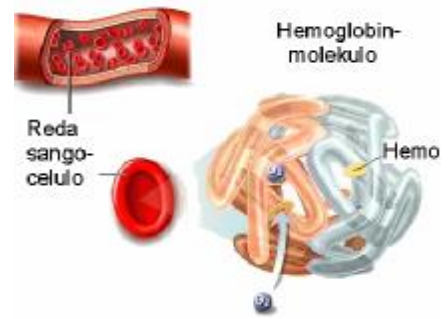
Tamen en la maro l'un-celulala viventi havis plu bona cirkumajo e prosperis. Certena bakterii kapteskis lumo, o kaloro (tipo di lumo, infrareda).

Ta procedo, fotosintezo, produktas nutrajo per la fendado di aquo, ma desfortunoze, altra produkturo es oxigeno, gaso tre mortiganta ad altra bakterii. Do existas dilemo... Quon facar?

La quanteso di oxigeno plugrandeskis en l'aero e sendubite multa bakterii mortis. Ma, cirkum 700 milion yari ante nun, kelki povis chanjar e deskovris nova e tre supera moyeno obtenar energio. Ta *aerobia* bakterii per oxigeno, "brulas" la nutrajo e produktas karbo-binoxido ed energio. Fakte granda quanteso di energio, vice 2 a 4 ATP, li produktas 38 ATP, t.e. plu kam nonopla augmentado!

E la *anerobia* bakterii ed Arkei qui transvivabas? Singla yaro ni trovas nova speci, ofte Arkei, profunde en fango, en dreni o mem en la fenduri di roki. L'Arkei partikulare ofte habitas varmega e saloza aquo o tre kolda regioni. Hodie ni ne es certa sive l'Arkei es la unesma viventi o sive li nun transvivas en extreme desavantajoza cirkumaji por evitar oxigeno.

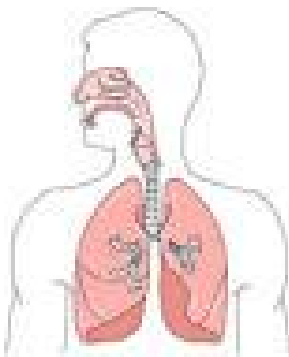
Ta nova ed abundanta fonto di energio per oxigeno produktis tre granda chanjo por viventi. Singla celuli juntis facar la multacelulala organismi quale vermi, moluski, skorpion, ed insekti. Cirkum 400 milion yari ante nun nia vertebroza ancestri aparis, la fishi. Tamen la formacado di *tisuo* kun multa celuli kreis problemo. Ulmaniere la korpo mustas furnisar oxigeno ad omna celuli por sustenar vivo. Pro to, ni havas la *sango*, liquido qua adportas oxigeno e nutrajo e forprenas karbo-binoxido ed altra forjetaji.

La moyeno per ta qua la sango portas oxigeno havas diversa solvuri. La antropodi quale homardi e la moluski havas blua sango, pro ke l'oxigeno kaptas per specala molekulo qua kontenas *kupro*.

Ma la vertebroza animali (fishi, rani, repteri, e mamiferi) havas reda sango pro ke li uzas la molekulo *hemoglobino* e ta kontenas la metalo *fero*.

Interne di singla molekulo di hemoglobino on trovas quar grupi di *hemo*, ube existas la fero. Li sizas l'oxigeno en nia pulmoni e facas *oxihemoglobino* qua portas oxigeno ad omna celuli.

La tasko transferar la oxigen-gaso a la liquida sango es desfacila, ma la pulmoni havas tre granda areo, quale ta di tenis-korto e strukturo qua similesas branchanta arboro. Singla brancho finas per saketo ube la sango fluas tre proxim l'aero qua ni respiras. Por fishi, la solvuro es plu facila, l'aquo kun oxigeno fluas tra branki ube anke fluas la liquida sango.

Interesante, certena anerobia bakterii habitas la radiki di *Leguminosala* planti (pisi, fabi e lupini). Ta bakterii povas efektigar la chanjo di la gaso nitrogeno di l'aero ad amoniako qua fertiligas la sulo sen ula artificiala kompozajo. Ma ta anerobia bakterii nur transvivas sen oxigeno e tale existas molekuli di reda *leghemoglobino*. Ta forigas ula oxigeno, per simila moyeno kam la hemoglobino en nia sango.

Tre recenta explorado montras ke multa Arkei unesme uzis tipo di hemoglobino por izolar oxigeno de altra anerobia reakti, simila a la moyeno en la nuntempa *Leguminosala* planti. Nur plu tarde kelka Arkei chanjis a l'uzado di oxigeno por obtenar energio. Konseque on questionas "Existas hodie ula viventi quin ankore havas ta maxim frua hemoglobinmolekulo?"

Nun, la respondo es "Yes!". Du speci di Arkei havas simpla hemoglobino qua absorbas oxigeno. Un uzas l'oxigeno por energio, ed ol habitas boliovarma e saloza aquo. La duesma es anaerobia e habitas putrinta folii, bovosterko o mem la homala intestino. Ta speco, per la simpla hemoglobin-molekuli, sequestras ula oxigeno, e per olua propra energiprocedi emisas la gaso metano.

Artiklo da R. A. Stevenson. (Citaji: Eureka Alert ed altri).

Akustala nevro e posh-telefonilo

La plulongigata uzado dil posh-telefonilo augmentas la risko ye havar tumori en l'interna orelo.

La plulongigata uzado dil posh-telefonilo povas duobligar la risko ye developar tumoro en nervo qua konektas la interna orelo kun la cerebro, segun nova studiuo publikigita en la revuo "Epidemiology". Personi qui uzabas la posh-telefonilo dum dek yari o plusa havis dek-e-non foye plusa probablaji por sufrar akustikala nevro kam qui uzabas olu min o nultempe, indikas la studiuo, realigata da sciencisti dil prestioza Instituto Karolinska, de Stokolmo.

Akustala nevro esas stranja tumoro nekancerigiva, quan on developas en la nervo qua duktas a la cerebro audala informajo e relatata kun la equilibrio. Normale, ol esas sufrata da un ek singla centamil personi e ol povas domajar grave la cerebro.

La experti deskovris ke la risko por developar ca sorta tumoro en la flanko dil kapo ube l'uzanto pozas kustumate la posh-telefonilo esas triadek-e-non foye plu granda, dum ke en l'altra orelo la risko esis normala. Kontree, on ne detektis plu granda risko inter ti qui uzabas ca sorta telefoni dum min kam dek yari.

L'industrio di la posh-telefonos indikas ke la nova studiuo ne reprezentas ula variajo pri antea altri, qui ne demonstris, segun la opiniono dil sektoro, ke esez tala danjero. Tamen, Anders Ahlbom, epidemiologio-docisto dil citita Sueda Instituto, montris sua surprizo pro la rezulturi dil studiuo e il dicas ke esas desfacila atribuar oli a la simpla hazardo. *"Tamen, quale eventas kustumale ye la explorado-laboro, esus bona ke altra sciencisti facus simila studiuo ante ekstraktar definitiva konkluzi"*

La nova studiuo konfirmas antea altru, publikigita en 2001, da la anke Sueda sciencisti Lennart Hardell y Kjell Hansson Mil, segun olu, la posh-telefonili-uzanti dum dek yari havas inter tri e kin foye plusa probablaji por sufrar akustikala nevro ed inter du e sis foye plusa por sufrar ula tumoro.

La profesoro Ahlbom studis l'uzado di posh-telefonili da 150 personi qui sufris ula akustikala nevro e il komparis olu kun la di altra 60 personi qui esis la kontrolo-grupo. Louis Slesin, direktisto di la publikajo *Microwave News* ed specialisto pri interreto, dicis, pos konocar la rezulturi dil nova informajo, ke oli utilesos por silencigar a ti qui volas finigar la studiuri pri posibla riski di la posh-telefonos por la saneso.

La *"Health Protection Agency"* - Agenterio por la Saneso-Protekto - dil Angla guverniero publikigos ye finonte la yaro guido pri la posh-telefonili e sua efekti pro la uzanti- saneso.

Artiklo da Adrián Pastrana, I.S.H.-ano.

La Voynich-manuskriburo

Introdukto

La Voynich-manuskriburo esas misterioza libro pri qua ni havas tre poka informeso. Onu supozas ke ol skribesis ye la mez-epoko da miskonocata auctoro, ma olua chefa traito e fonto di misterio esas olua alfabeto. La literi dil texto ne apartenas ad ula konocata linguo quankam la libro aspektas skribesir kohere: Ol havas ilustris, nomizas ula planti, animalis ed plu avancita studiuri asertas ke pro statistikala analizo, onu savas ke ita stranja linguo havas granda similesi a la linguis quin ni kustumale parolas.

La opinionis pri ica manuskriburo esas multa. Le maxim fantazioza asertas ke ica texto kontenas grava deskovris o ke ol skribesis da exterteranis per olua linguo. Altris, le maxim skeptika, pensas ke ica libro esas nur joko da ula richa pensisto havinta multa libera tempo. Ma esas fakto ke ica texto esas nuntempe defio por la moderna kriptografado, qua malgre kontar kun la importanta helpo di la komputoris, povas konkluzar nulo pri la signifikio dil texto.

Historio dil dokumento

La unesma novaji pri la manuskriburo di Voynich mencionesis ye la unesma yari dil XVIIma-yarcento. Lore, la imperiestro Rudolf II kompris ica stranja texto po granda quanteso de pekunio, 600 dukati. Onu savas ke Rudolf esis dilentanto a la alkemio, magio e astrologio, ed onu kredas ke il pagis ica granda quanteso pro la valoro dil miskonocita kontenajo.

Depos ica dato, onu savas ke la libro arivis a plura personis, ma la lasta esis jezuitala sacerdote nomosanta Athanasius Kircher. Lore, onu perdis la traci dil libro til la XXma-yarcento, til ke Wylfrid Voynich, Lituana libristo habitanta Usa, kompris ol en jezuitala skolo apud Roma. Voynich kolektabas stranja libri ed il ne dubitis komprar la manuskriburo quik kande vidis ol.

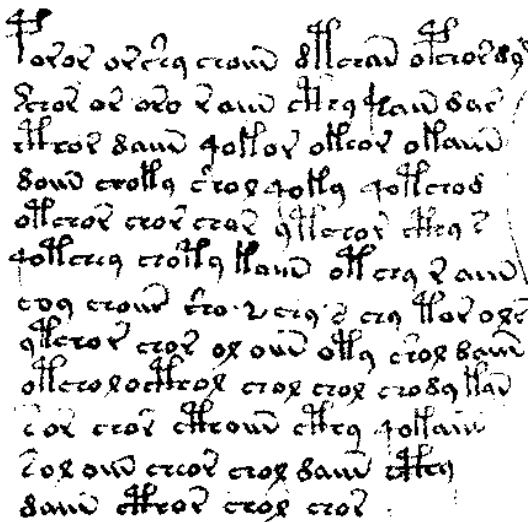
Voynich fotokopiis la 246 paginis dil libro, e sendis ol a la maxim prestijozis linguistis dil epoko. Nulu sucesis tradukar la texto inkluzita en la manuskriburo. Finale, Voynich mortis ye 1930 sen tradukir la libro. H.P Kraus kompris plu tarde la libro por vendar ol chere e ganar ulo de pekunio, ma nulu interesesis da ol. Lore, ye 1969 Kraus donis la manuskriburo a la universitato de Yale, en Usa, ube ol duras.

Quale esas la libro ?

La manuskriburo kontenas 246 mikra paginis mezuranta 15 x 22 centimetri. Ol konsistas ek plu kam 40.000 vortis per miskonocita alfabeto e multa stranja ilustris. Fakte, nur 33 paginis ne kontenas ula ilustris. La libro ne havas chapitris nek seconis, ma pro la diferanta ilustris, onu povas distingar kin partis.

La unesma esas la maxim granda e traktas pri planti. Ol havas cirkum 130 pagini kontenanta planti kun olua deskripti. Komprenible ico esas nur supozo nam nulu savas quan la libro dicas. Ma la extraordinarajo esas ke la planti en la ilustru ne existas en la naturo eceptante ula rara kazi. Kad ica planti existas o existis en ula loko o simple esas invento ?

La duesma secciono traktas pri astronomio ed astrologio. En ol aparas ula konocita planeti e zodiakala simboli, ma anke aparas altra miskonocata simboli. Ula ilustru aspektas montrar kozi rikonocebla da la moderna astronomio quale spiralala galaxii e planetala sistemi. Ma, ico nur esas supozis nam nulu savas komplete ito quan la ilustru montras.

La libro duras per ula pagini dedikanta a la biologio supozeble. Ol kontentas grandega quanteso di nuda mulieri en balno-kuvi. Ica balno-kavi esas interkonektita formacante stranja e kompleksa reto. Onu kredas ke ica secciono traktas pri biologio pro ke aspektas ke existas similesos inter la reto di tubi e la sangala sistemo.

La quaresma secciono montras ilustru pri planti e poti kun etiketi qui memorigas la klasika elementi di farmacio. Laste, la kinesma parto kontenas ulo quan onu supozas ke esas receptaro.

La streki dil texto skribesis per fluanta stilo, skribante la literi sen pauzi. Anke existas sur olua pagini remarki per la Germana (Probable skribita pos la skribo dil libro) ed en la lasta pagino esas ulo quan onu supozis unesme ke esis klefo por deskriptografar la libro. Ma la inquesti pri ica pagino ne helpis tradukar la dokumento. Por atachar plusa misterio, anke aparas per mikrega literi remarki skribinta per altra stranja linguo diferanta.

Studiuri

Omna esorco por deskriptografar la libro esis vakua til nun. Depos la XVIIma-yarcento multi probis tradukar lu per simpla metodi, ma nulu sucesis. Pos la morto di Voynich arivis la duesma mondala milito, qua permis granda avanco di la kriptografado pro la bezono di sekura komuniki. Anglia e Polonia sucesis deskriptografar la privata sendaji di Germania e pos la fino di la milito e la arivo di la unesma granda komputori, aspektabas ke irga mesajo chifrita povis deskriptografesar per la suficanta komputo-tempo. Do, onu probis deschifrar la misterioza manuskriburo per moderna tekniki uzita nultempe. Ma la rezulto esis la sama kam per la tradicionala metodi, nulo.

Ye la komenco di la XXIma-yarcento, la intereso a la manuskriburo retrovenis. La komputori povas komputar milioni de operaci singlasekunde e la kriptografado esas tre avancita brancho di la

komputado. Do, la kondicioni por ri-studiar ica stranja texto esas ecelanta.

La statistikala studiuri asertas ke la linguo per qua la texto skribesis, havas multa similesi a la komuna konocata lingui ma anke posedas ula traiti qui ne havas la homala lingui. Exemple, simpla analizo pri la longeso di la vorti montras ke la vorti per ica miskonocata linguo esas plu kurta kam la vorti di la maxim granda parto di la homala idiomi.

Altra rara traito esas la taxo de regulozeso dil texto. La maxim komuna vorti aparas tre freque, exemple, du o tri foyi ye singla lineo. Nula linguo iteras tante la vorti. Por faciligar la tasko a la deskriptografisti, onu povas reprezentar la vorti dil alfabeto dil manuskriburo per normala latina literi (EVA, Europana Voynich Alfabeto). Tale, ni povas lektar en la pagino 78 la sequanta texto:

qokedy qokedy dal qokedy qokedy

Ica grupo di vorti esus absurdajo per irga normala linguo nam esus tre desfacila interkomprenar per idioma qua tante iteras la vorti. Ico esas desfacila, ma posibla.

Konkluzi

Lore, pos studiir lejere ica partikulara dokumento, mankas savar lo maxim grava, quo esas ica stranjajo? Ya, ne esas unika respondo. Le maxim fantazioza mem opinionas ke ica dokumento esas sendajo di exterterani od letro di ula anciena e savoza kulturo. La miskonocita ilustru nutras ica teorio.

Ma ya existas altra hipotezi. La maxim skeptika asertas ke la dokumento nur esas joko da ulu havante multa libera tempo. Ito povus esar certa, ma konstruktar linguo quale ico ne esas facila tasko, ed esas bone konocata ke la linguo dil dokumento aspektas valida. Lu havas tro multa koincidi kun la vera lingui por esar nur nekonektita simboli.

Forsan triesma teorio esus certa. La dokumenti pri alkemio en la mez-epoko divenis tre chera pro sua legendala kontenaji segun la paganti. Pro la Voynich-manuskriburo onu pagis multa pekunio. Do, ol povus esar parto di granda ruzoza eskroko. Ulu pasis multa tempo skribante nekomprenibla dokumento kontenanta magiala kontenaji por vendar ol a richa alkemio-kredanto.

Ma, anke ne esas eskartebila la posibleso ke la dokumento reale povus tradukesar. Multi sekondas ica opiniono. Ol esus tre bone skribita texto qua kontenis dokumento pri alkemio per stranja konstruktita linguo. Existas multa texto pri alkemio de la mez-epoko e la Voynich-manuskriburo povus esar un plusa libro.

Artiklo da Antonio Padilla, I.S.H.-ano.

Ido en Festilingua 2004

Ye la unesma di oktobro la linguo Ido esis reprezentita en linguala internaciona renkontro da nia samideano Partaka.

Quo esas Festilingua?

Festilingua, anke nomosata "Fórum de las lenguas del mundo" (Forumo di la mondo-lingui), esas evento organizata da la "Institut de Llingües i Cultures del Mon" (Instituto di lingui e kulturi dil mondo) en Barcelona, qua intencas konocigar omna posibla lingui, men la minim konocata. Olua moto esas "Parolante lingui, vu komprenas la personi". Ca yaro esabas l'unesima di Festilingua e ja on esas preparanta la nexta renkontro.

Quale Idia "trovis" Festilingua?

Me ipsa, serchante pagini ube difuzar e promocar Ido, hazarde trovis pagino koncerne Festilingua. Semblis a me tre interesata l'ideo pri internaciona renkontro por konocigar lingui, kelkakaze tre poke konocata, e proximigar oli ad irga persono. Ye la 6ma di septembro me sendis e-posto a la organizanti di Festilingua propozante inkluzar la linguo Ido kune la cetera lingui. Me esis pesimista pro ke ofte me ne recevas respondo pri casorta demando, ma fortuneze me ya recevis rapidega respondo. Li respondis tre agreable, "esus tre bone se vi partoprenos", li dicitis me. Nun, mea nexta skopo esis trovar ula idisto, lojante en Barcelona, ulu pronta docar Ido dum adminime 50 minuti ed ulu, sufice brava por reprezentar e promocar nia linguo persone.

Profesoro Partaka, nia heroo: Valenciano en Festilingua

Nia samideano Partaka, kreisto dil forumo IdoCatalaOccitan, afable ofresis su por kontaktar kun l'organizanti di Festilingua. Danke ilu, balde la Ido-flago ondifis che la situo* di Festilingua kune mikra informo pri Ido. Ja esis dato por ke Partaka docez Ido a la interesati. La questiono esis: kad esos ula interesato? Nependante di co, nia linguo ja atingabis mikra granda suceso.

Venerdio, 1ma di oktobro

Venerdie, 1ma di oktobro, de 16kl. a 17kl eventis la diskurso di Partaka pri Ido a mikrega nombro de lernanti. Ka nesuceso?, tote ne, adminime la Ido-diskurso eventis, altra lingui ne esis tanta fortuneza kam ni ed olua diskursi ne eventis. La mikrega nombro de lernanti esis komuna a plura lingui, men la Japona!

Esas remarkinda la kunlaboreto inter Partaka e la Espo-reprezentero. Partaka decidabis salutar la Espo-docero ed enirar e suportar sua diskurso. Fininte ilua diskurso, li interparolis e la Espo-reprezentero, jentile, sendis informo aden "sua Esperantala forumo" pri la Idala suportato di Partaka, e pluse rekomendis a sua samforumani enirar, se posibla, la lerno-chambro di Partaka, e vizitar la forumo IdoCatalaOccitan.

Inter la lernanti di Ido trovesis la docisti di la Hebrea, la Kataluna e la Okcitana. Segun la propra vorti di Partaka, ni certe, per Festilingua, ne atraktis nova e fervoroza Ido-lernonti ma simple partoprenir en ca "festo" esas pazo, forsan nur mikra pazo, por ke Ido divenor la internaciona helpo-linguo. Til Festilingua 2005!

Artiklo da Adrián Pastrana, ISH-ano.

Gramatiko

Vortordino.

Quale ni ja vidis en la sintaxo, la *normala vortordino* esas : 1e subjekto, 2e verbo, 3e komplemento direta, singla ek oli esante akompanata da sua omna komplementi. La komplementi nedireta povas esar lokizata irgaplase, ma li prefere sequas la verbo. Ex. : **La filiulo di nia olda vicini retrovenis de Paris, ube il kompris multa ludili por sua infantino.**

Omna rupto dil ordino normala nomizesas *inversigo*, sive pro ke la komplemento direta preiras la verbo : **elun ne ilun me vokis**, sive pro ke la subjekto sequas lu : **venez, venez, klameskis l'instruktisto**. L'inversigi povas esar postulata dal bezono insistar sur vorto, pozante lu avane, quale *elun* en l'unisma exemplo, o dal deziro (en la traduki) sequar l'ordino dil texto originala.

La questionanta vorti sempre komencas la prepoziciono e ne diplasas la subjekto : **Kad vu venos; dicez kad vu venos. — Quo eventis? Quon vu vidas? — Quantin me kontis? me ne plus memoras.**

L'atributo devas quik sequar la verbo esar : **Esez mizerikordioza por omni, e ne : esez por omni mizerikordioza. — Il ne toleras to, quo esas erora segun sua konvinkeso, e ne : il ne toleras to, quo esas segun sua konvinkeso erora**, en qua *erora* semblas relatar *konvinkeso*. E tale kun omna verbo havanta atributo : **Il mortis tre povra de pekunio, ma richa de vertui, e ne : il mortis de pekunio tre povra, ma de vertui richa.**

L'adjektivo avan o dop lua substantivo (Videz en la gramatiko, ye adjektivo). Ma ne sistematre avan la substantivo, quale en la Germana e l'Angla.

L'adverbo preiras o sequas nemediate la vorto quan ol modifikas. *Ne, tre, nur* sempre avan olu. Ofte l'adverbo bone lokizesas inter la subjekto e la verbo : **Il sempre plendas pri omno.**

La participo, en la kompozita tempi dil verbo (aktiva o pasiva), sempre devas sequar la helpanto *esar*, e darfar separesar de olu nur da adverbo relatanta la verbo : **Ni esas arivinta de du hori, e ne : ni esas de du hori arivinta. — El esas tre amata da omni, e ne : el esas da omni tre amata. — Ta soldato esis grave vundata.**

La participo o *l'adjektivo* devas sempre *sequesar* da sua komplementi, direta o ne direta, e ne separesar de sua substantivo : **La homo estimata da omni, e ne : la da omni estimata homo, o : la homo da omni estimata. — La fervoyi formacas reto kovranta la mondo, e ne : ... reto la mondo kovranta, e mem mine : la mondo kovranta reto.**

Me recevis letro skribita en linguo ne konocata da me, e ne : **me recevis letro en da me ne konocata linguo**, e mem mine : **me recevis en da me ne konocata skribita letro. — El esas laudata ed amata da ti omna qui prizas la beleso ed afableso, e ne : el esas da ti omna qui prizas la beleso ed afableso amata e laudata. — Ta urbo esas abunde provizita ye omna kozi utila por la vivo, e ne : ta urbo esas ye omna por la vivo utila kozi abunde provizita. — La mastro, ebria de furio, bastonagis l'asno ne volanta**

avancar, e ne : *la de furio ebria mastro bastonagis la avancar ne volanta asno*. — Ni refutis omna objecioni prizentita da nekompetenta personi ed ofte genitita da nesuficanta konoco di nia linguo, e ne : *ni refutis omna da nekompetenta personi prizentita ed ofte da nesuficanta konoco di nia linguo genitita objecioni*. — Tablo kovrita per ancien reda tapiso makulizita, e ne : *tablo per ancien reda makulizita tapiso kovrita*. — Me propagas la linguo helpanta Ido, konstruktita sur logikal principi e sencese developata per ciencal diskutado, e ne : *me propagas la helpanta, sur logikal principi konstruktita e per ciencal diskutado sencese developata linguo Ido*. — La linguo helpanta esas l'inventuro maxim utila por la developo di l'internaciona relati e maxim fekunda de grava konsequi por la profito di la homaro futura, e ne : *la helpanta linguo esas la por la developo di l'internaciona relati maxim utila e por la profito di la futura homaro de grava konsequi maxim fekunda inventuro*. — Vu esas nejusta segun mea opinio, e ne : *vu esas sugun mea opinio nejusta* (1).

Ek *Progreso*, VII, 161: « *Quo esas verajo decidir nur povas intelekto*. » Yen bela exemplo di kompleta inversigo di la natural ordino di la pensi. Unlatere, oportis pozar *decidar* ante lua komplemento « quo esas verajo ». Altralatere, oportis pozar *nur* nemediate ante *intelekto*, quan ol referas. On povis do uzar un de la sequanta frazordini : « Decidar quo esas verajo, nur intelekto povas. » — « Quo esas verajo, nur intelekto povas decidir. » — « Nur intelekto povas decidir, quo esas verajo. » E la triesma formo semblas a ni la maxim klara por omni, do preferinda. » (2).

(1) Multi ek ta exempli prenesis de la XXVI exercio di « Exercaro ». Ica finas per konsilo quan Sro COUTURAT judikis, quale me, kom importanta e *konform a l'evoluciono* di nia lingui : preferar la voco aktiva a la pasiva. Ex. : « Dicez per la formo aktiva : « On (o ni) sequis la voyo, acensis la kolino, vizitis la kastelo, ed admiris la bela panoramo, quan on vidas del somito », prefere kam per la formo pasiva : « La voyo seques, la kolino acenses, la kastelo vizites, e la panoramo admires, qua videsas del somito. » ».

(2) Okazione ni volas refutar un foyo pluse ti qui asertas, ke l'akuzativo esas necesa por posibligar l'inversigi, quin ula lingui tante prizas. Yen exemplo di D. frazo hazarde prenita : « *Das Wissen eignet sich das Kind* bereits in allerfrühester Jugend an... » Ube es l'akuzativo? *Das Wissen* o *das Kind*? Nur la senco e la komuna raciono indikas ol, e posibligas komprenar ta frazo. E to eventas tre ofte en D., nam l'akuzativo esas identa a la nominativo en la pluralo, ed en la feminal e neutra singularo, do mezvalore 5 foyi ek 6! Esas do multe plu simpla e plu sekura sequar sempre la normala vortordino, e dicar ex. en Ido : « L'infanto aquiras la savo ja en la maxim frua yuneso. »

Texto ekstraktita vortope ek la libro "Kompleta Gramatiko detaloza di la linguo internaciona Ido" da L. de Beaufront, Apendico 7-ma.

Literaturo

1 - La samurayo e la peskisto.

Dum la duesma okupado Satsuma di Okinawa, samurayo famoza pro lua rigida e malhumoroza karaktero, ilqua un yaro antee prestis pekunio a peskisto, iris a lua regiono, Itoman, por kobrar la debita pekunio. Pro ke la povra e timoza peskisto ne havis suficanta pekunio por pagar al samurayo, e la pago-dato arivis, lu decidis enirar proxima groto ante la vizito di la samurayo por ne trovesor da lu.

Kande samurayo arivis a la vilajo dil peskisto, nulaloke ilu trovis la peskisto. Ilu ne esis heme, nek surstrade, e lua kanoto esis vakua en la mikra pesko-portuo. Balde samurayo supozis ke la peskisto celesis por ne pagar la pekunio, do la samurayo serchadis ilu en la cirkumaji di la vilajo til ke fine ilu trovis celita en groto la tremanta peskisto.

- *Quon vu deziras dicar a me ante ke mea espado sekos vua kapo ?* - dicis la samurayo tote iracigita espado enmanue, a la peskisto.

- *Ante mortar me humile pregas dicar ulo a vu.* - dicis la peskisto.

- *Negratitudema peskisto !* - dicis irakoze e laute la samurayo - *Un yaro ante nun me prestis a vu la pekunio quan vu bezonis e kande vu devas retropagar ol a me, vice pagar vu perdas vua honoro en celeyo ! Dicz a me to quon vu dezirez dicar, ma ja parolez, nam mea espado vartas...!*

- *Me regretas deshonorizar me ipsa e mea familio pro mea nekorekta agado* - dicis la peskisto - *ma me jus komencis la lernado di la "filozofio di la vakua manuo", e la unesma precepto quan me lernis esas: "Se on levas punisema manuo on mustas tranquiligar la temperamento, se la temperamento divenas punisema on devas tranquiligar la manuo".*

Tote surprizata pro audir saja vorti da ne kultivita peskisto, la samurayo gardis lua espado e dicis a la peskisto:

- *Vu esas tote justa ! Do me retroiros a mea vilajo sen kobrar la pekunio, ma erste un yaro pos nun, me itere esos avan vu por kobrar la pekunio.*

La samurayo arivis che lu dum la noktesko. Kustumale lu salutis lua familiani jus enirar lua domo, ma cafoye ilu nulo dicis pro observar lumo olqua ekiris de la chambro nam la chambro-pordo ne esis tote klozita. Lente pazope la samurayo proximigis su til la chambro-pordo ed ilu, danke la febla lumo, observis silence la internajo di la chambro. Lua dormanta spozino jacis kun samurayo ! La irakoza samurayo prenis lua espado por enirar la chambro ed atakar violentoze, ma subite ilu memorigis la vorti da la peskisto:

侍

“Se on levas punisema manuo on mustas tranquiligar la temperamento, se la temperamento divenas punisema on devas tranquiligar la manuo”.

Ilu gardis la espado e silence retroiris til la eniro-pordo di la domo. Lore ilu dicitis laute:

- Me ja esas itere heme !

La spozino stacis e tote apertis la pordo dil dormo-chambro por salutar lua spozo. Anke stacis la dorminta samurayo qua esis... la matro di la spozino travestita kom samurayo. Elu, por protektar lua filiino, vestizesis kom samurayo por ke nula furtisto konstatez ke lua filiino, la spozino di la samurayo, esis sola heme dum la vojajo di lua spozo.

Duadek monati plu tarde, la samurayo vizitis itere la peskisto, qua cafoye esis heme vartante la samurayo por pagar la debita pekunio. La peskisto dicitis a la samurayo:

- Fortunoze per mea laboro kom peskisto, me ganis suficanta pekunio por retrodonar a vu la prestita pekunio e la intereso. Yen ol. Me ne savas quale gratitudar vua pekuniala helpo !

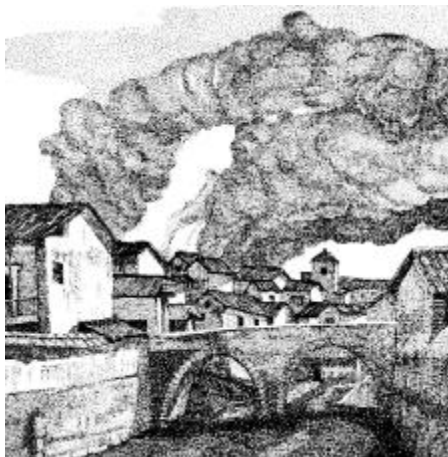
La samurayo inklinis sua kapo respektoze avan la peskisto e dicitis a lu:

- Nula pekunion vu devas donar a me. La debajo ne plus existas. Fakte esas me ipsa la eterna debanto a vu !

Rakonteto da Richard Kim, tradukita nevortope da Fernando Tejón, I.S.H.-ano.

2 - Ula desagreablajo eventos hodie en ca vilajo.

En mikra vilajo, evoza siorino varmigas lakto por ofrar ol, e kune rostita pano-lonchi, a lua gefilii kom dejuneto. La dek e sep yari evanta filiulo Mateo e lua fratino Sara dek e quar yari evanta, observas ke lua matro aspektas esar kelke preokupata. Filio questionas a lua matro quo eventas kom preokupajo. La matro dicas a lua filii:

- *Me ne savas...*- dicis la matro - *yen predicaajo de sonjo... semblas a me ke en nia vilajo eventos tre grava desagreablajo hodie. Forsan ol esas predicaajo sensenca, forsan stultajo da oldina...*

La filii ridas nelaute nam segun li la predici dil oldi esas naiva e sensenca. Plu tarde, en skolo, la plumo di Mateo, la filiulo dil evoza siorino, inkifas nereguloze e do makulizas la papero-folio.

- *Uf ! Stranjajo !* - dicis ilu, e lore lu rugizis la makuloza papero-folio kom baloneto por lansar ol aden proxima paperuyo.

- *Vartez !* - dicis altro - *Ol ne eniros paperuyo..., moneton me parias !*

Omni ridas nam la paperuyo esas tre proxima del lansero.

- *Me konsentas, yen mea moneto !* - dicis Mateo.

Mateo, la filio dil oldino, lansas la papero-baloneto, ma surprizante ol ne eniras la paperuyo. Lore ilu donis la moneto al defiero. Ulu dicas:

- *...ma quon eventis ? Ne desfacile on povus sucesar !*

- *Aye ! Me ne savas pro quo me ne sucesis* - dicis Mateo - *Forsan me esas kelke preokupata pro ke matine, dum la dejuneto, mea matro dicis a me ke grava desagreablajo eventos hodie en nia vilajo.*

Omni ridas laute. Ta qua ganis la pekunio-pario retrovenis adheme. Felice, pro ganir tante facile moneto, ilu dicis a sua matro:

- *Hodie matine me ganis moneto ek Mateo, nam ilu esas stulta !*

- *Pro quo vu dicas ke ilu esas stulta ?* - dicis lua matro.

- *Ho ! pro ke ilu eroris lansar e duktar papero-baloneto aden paperuyo pro preokupeso sensenca; lua matro dicis a lu dum dejuneto ke hodie grava desagreablajo eventus en nia vilajo.*

La matro dicas:

- Ne vu esez jokema nek mokema ! Ulafoye la predici dil evozi realigesas !

Fratino di ca siorino, qua habitas la sama domo, ekiris ol por irar a la karno-vendeyo.

- Me deziras komprar un kilogramo di porko-karno - dicitis elu a la vendistulo.

Erste elu pagas la karno, elu dicitis a la karno-vendisto:

- Voluntez vendar a me altra karno-peco sam-pezanta, nam on dicitis ke ula desagrebajo eventos hodie en nia vilajo, e me kelke timas...

La karno-vendisto obedias la prego di la komprantino.

Kande altra siorino eniras la karno-vendeyo por komprar un kilogramo di bovyuno-karno, la vendisto dicitis a lu:

- Forsan vu devus komprar du kilogrami, nam on dicitis ke ula desagrebajo eventos hodie en nia vilajo, ed omni timas hungror.

Lore la siorino dicitis desquiete:

- Ho ! Me havas kin filii, do vendez a me sis kilogrami !

Balde la karno-vendisto vendis preske omna karno di sua vendeyo; ma ilu ipsa gardis heme ula kilogrami por sua familio. La altra vendeyi anke balde vendas omna lua vari, precipue manjaji e drinkaji.

Ye dek e du kloki la habitantaro di la vilajo esis sur la precipua strado silence, singlu regardante la altri e vartante nervoze la arivo di la nekonocata, ma neevitebla, desagrebajo. Fine ulu dicitis:

- Ne esas vento, e la aero esas tro varma !

Altro respondis:

- Somere sempre la aero esas tre varma en nia vilajo.

- Ma hodie la aero esas stranje varma ! - dicitis altro.

- Ye duadek e du kloki somere la temperaturo kustumale esas alta.

- Yes, ma ka hodie la temperaturo ne esas tro alta ?

Dum la parolado pasero perchita sur arboro-brancheto decensis til la sulo por prenar per beko mikra peco di pano e manjar ol.

- Videz ! Videz ! Yen uceleto surstrade !

- Ne esas stranjajo vidar pasero manjanta pano.

- Ma la varmeso esas tro granda por ke uceleto flugez ye erste dek e quar kloki !

Omni proximigeskas pazope a la pasero por observar ol dum la pano-manjado.

- *Nul altra ucelo flugas enciele cainstante !*
- *Forsan pro la temperaturo !*
- *Ma, pro quo ta flugis de arboro til la sulo ed altri ne flugas ?*
- *Omno esas stranja hodie !*

Singlu regardas la altri por savar quon facar. La desquieteso e la tenseso dil habitantaro atingas nivelo tante alta ke fine ula habitanto kriis:

- *Ton ja suficas ! Me e mea familio livos ca maledikita vilajo ante la arivo di la desfeliceso !*

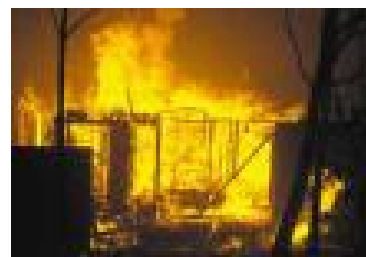
Rapide ilu kargis lua moblaro e valorozaji sur charioto e kun lua spozino e filii lu livis la vilajo.

- *Se Ludoviko audacas livar ca vilajo anke me e mea familiani livos ol -* dicis altro.

Omni agas samamaniere kam Ludoviko. Kande omna chariote ja esis kargita vicino dicis:

- *Nula desfortuno eniros mea vakua domo !*

E per alumeti e paperi-amaso ilu acendis fairo por destruktar komplete lua domo. La cetera habitanti anke incendiis lia ja abandonita domi. Chariote-serio forigis ek fumifinta vilajo, pardestruktita da violentoza fairo, same kam exiliti abandonus destruktita urbo pro milito. Multi lamentis lia desfortuno, altri simple ploris silence.

Sur charioto, qua esis en meza loko di la chariote-serio, esis la evoza siorino qua matine parolis a lua gefilii pri predico desquietiganta. Elu, dum ke lakrimi humidigis sencese lua vizajo, dicis plurafoye:

- *Me ipsa dicis matine a mea nekonfidema filii ke ula desfortunajo eventus en nia vilajo hodie, ma li ridis e dicis a me ke me esis fola !*

Naracita parole da Gabriel García Márquez okazione skribistikongreso en chef-urbo Caracas, Venezuela, 1967.

Libere tradukita da Fernando Tejón, ISH-ano.

3 - La balno

Kunportez la maro, tu dicas me.

E tu duras jacar sur la manu-vishilo indolenta-maniere. Kunportez la maro, tu ridicas. Me facus olu, me pensas. Se me povus, me facus olu. Ma ne sempre volar esas povar. Admaxime, me prenas la kubo di ula infanto e plenigus olu de aquo por tu. Lo esus neutila. La maro, ambi savas olu, ne esas simple H₂O kun determinita koncentro de diversa sali.

La pedi, nesentebila pro la koldo. La pavoro di la pelo. La mi-interruptita respirado. La klozita okuli, la sinkita kapo e la silenco. Tale esas la maro.

Quale proximigar a tu omna to?. Me stacante restas sub la suno qua punisas mea nuko, tun ofrante mea manui. Venez kun me!, me demandas tu. Tu apertas un okulo ed emisas krako, quan me tradukas a "me durstegas ma mea korpo multe pezas a me". La duminstanta ciklopo riesas prosternata muliero.

Ocierega, me pensas. Me submisas me e fine me sideskas kune tu. Me intencas distraktar me per la regardo di nia plajala vicini.

A ica plajeto kustumas venar la sama personi, tale ke ni konstitucas ulo simila kam tre konkordigata vicinaro, kun inkluzita saluto se ni trovas ni en altra loki. Fortunoze, hodie ni havas freshiganta novajo. Arivis singulara duo. Il esas alta, kun labio-barbo ed il promenas tra la bordo kun sua manui an la tayo, kontrolante la situeso. El lektas. El havas la pelo kam la ventro di lacerteto. De tempo a tempo, el advokas ilu agitante la manuo. Il movas ilua labio-barbo e proximigesas ad elu. Il sideskas e regardas elu, vartante. El ridetas ad ilu e lektas ilun ulo fragmento. Co, el facas lo, pozante la libro avan elua vizajo. Pos finir, el desacensas olu til elua gremio e regardas ad ilu vartante. Il ridetas ed ambi diskuteskas gestadoze. Plu tarda instantly li konkordas finar la diskutado e ambi ridetas komplezante. Il staceskas e retrovenas a la bordo dum ke el koncentresas en la lektado nove.

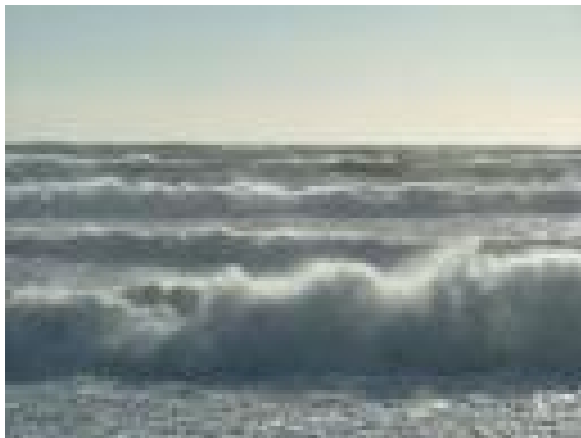
Li ne parolas suffice laute por povar audar li. E me anke ne atingas lektar la titulo dil verko, tale ke me amuzas me imaginante la paroladi, esforcante divinar la libro qua efektigas oli. Ma me fine tedeskas, e quale me tedas, la varmeso divenas netolerebla

Me tushas tua dextra shultro, exacte du centimetri super mea preferata spoto. Altra krako. Avane, kurajo. Tu konstatos ke lo sentigas a tu bonege. Tu movas tua kapo negante.

Kunportez la maro, tu dicas.

Me facos lu, vere. Ma me pavoras irar sole. Me ne esas kapabla enireskar la maro til zoni ube me ne atingas la fundo per mea pedi. Me tresayas sentar suspektinda friciono nekonocata origine. O me trovar me cirkondata da neprevidata mareo.

Tale ke, me restas hike, kune tu, dezirante ke tu men kompateskez e decidez fine staceskar ed akompanez me.

Subite, quale se tu perceptus mea deziro, apertas tua okuli. Helpez a me staceskar, tu demandas. E me obedias. Me enkorpigas me ed ofras a tu mea manui. Un tiro e tu ja stacas. "Ol varmegas, me bezonas balno", e tu promenas aden la aquo, nevertante a me. Me ne movas, regardante quale tu forigas, ma arivante la bordo, tu haltas bruske. Jiras tua korpo e serchas me per la regardo. Tu ridetas e gestas per la manuo, vokante a me. Sama gesto kam la facita da la muliero dil libro. Lore me remarkeskas ke la viro kun labio-barbo vidis a ni, ed il ridetas.

Me anke ridetas. Me facas signi qua demandas tu ne vartez me e ke tu plunjez tu

Pro ke me, subite, ne-explikeble deziras vidar quale tu turnas la dorso a me e retroiras a la maro.

Relato da Beatriz Betsabé Pérez Pérez (*),

tradukita aden Ido da Adrián Pastrana, ISH-ano.

(*) Per ca relato Beatriz Pérez atingis ganar la premio dil unesma literaturala konkurenco di kurta raporto "Libro-dio" di la Universitato di La Laguna, Hispanio.

4 - Soneto da Luis de Góngora.

Yel suno vane brilas, brunisita, l'oro
 Nam tua blonda hari plu splendid aspektas,
 E tua blanka fronto kun desprizo spektas
 En mezo di la plano bela lilio-floro.

L'okuli, plu kam la dianto dil auroro,
 Admiras tua labii, yernas ed expektas;
 Triumfe tua kolo graciaz dilektas
 Plu kam lumoz kristalo kun fier valoro.

Tu juez nun ta kolo, labio, fronto hari,
 Ante ke to quo es dum radioza yari
 Dianto, lilio, oro e lumoz kristalo

Chanjesos ad arjento e viol-petalo,
 Ed ante ke ni amba, tu e me, sub sulo
 Va divenar nur ombro, polvo, fumo, nulo.

Tradukita aden Ido da Andreas Juste.

5 - Poemo da Mitsuo Aida (相田みつを)

物がいっぱい
 ありながら
 なにか不安で
 もの足りない
 もの足りない
 なぜ？

Malgre ke me havas
 multa posedaji,
 ulamaniere me esas desquieta,
 oli ne satisfacas a me,
 oli ne satisfacas a me.
 Pro quo ?

みつを

Mitsuo

Tradukita nevortope aden Ido da Fernando Tejón, ISH-ano.

Horoskopo

I - Arieto : (20.marto-20.aprilo) - Vu intencas mariajesar. Ma vua onklino Franziska qua esas celibino esas furioza ed agos omnamaniero por impedir vua projetita uniono. Ico esas jenanta nam el esas richa e vu minacesas ne heredar lua pekunio.

II - Tauro : (20.aprilo-20.mayo) - Vu intencas voyajar ad Egiptia, ma vu timas atenti. Vu agus plu saje per vizitar la bela urbo Anklam en Germania.

III - Jemeli : (20.mayo-20.junio) - Vua nepotulo volas ekmigrar ad India, nam ilu esperas trovar laboro ibe. Il esas justa kondicione ke il irez ad urbi quale New Dehli o Bombay.

IV - Kankro : (20.junio-20.julio) - Vu devas komprar bilieto di la lotrio « euromilion ». Vu ganos la maxima loto e vu esos nova milioniero. Ma atencez, multa homi esos tre jaluza kontre vu.

V - Leono : (20.julio-20.agosto) - Vua kuzino Kunigunda mariajesos balde kun Irlandano. El esos tre felica kun lu en Irlando, precipue se li lojeskos en la regiono Connemara.

VI - Virgino : (20.agosto-20.septembro) - Vu travivas mistika krizo e vu questionas vu kad vu devas enirar monakerio e divenar monako. Ne agez tale, vu regretus lo, nam la preferata lekto dil monaki esas ne la santa libri ma la pornografiala verki.

VII - Balanco : (20.septembro-20.oktobro) - Latviana amiko vizitos vu balde. Manjigez da lu la desero-disho « Tiramisu ». Lu tre prizos ol, nam lu ne konocas ico.

VIII - Skorpiono : (20.oktobro-20.novembro) - Vu memoras kun nostalgio la tempo di vua puereso en Colchester. Retroirez adibe, agreabla surprizo vartas vu.

IX - Arkerio : (20.novembro-20.decembro) - La autonomista partiso Ocitana bezonas nova sekretario. Aceptez lua propozo por ita ofico, nam la laboro tre plezos a vu.

X - Kaprikorno : (20.decembro-20.januario) - Princino Maria Adelheid von Schleswig-Holstein zu Thurn und Taxis pregos vua helpo por havar informi pri lua desaparinta spozulo. La problemo esas ke lu desaparitis pro ke lu divenis geyo, vivas kun amikuli e ne plus volas rividar lua spozino princino Maria Adelheid von Schleswig Holstein zu Thurn und Taxis.

XI - Varsero : (20.januario-20.februaro) - Vu deskovris la libro LA GLACIALA KOSMOGONIO da H. Hoerbiger danke la interretala edituro che www.publikaji.tk di Fernando Tejon. Vu esas entuziasmoza pri ca teorio.

XII - Fishi : (20.februaro-20.marto) - Vu saveskos balde ke vua onklino Ruth Abaga qua mortis recente e qua esis mendikistino sagaca heredigos da vu kom unika heredanto lua omna posedaji. Vu divenos miliardiero ye Turka « lira »-i.

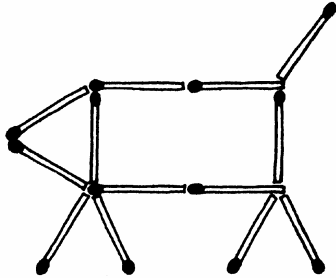

Horoskopo, da Profesoro Yoshida Alexandrakis.

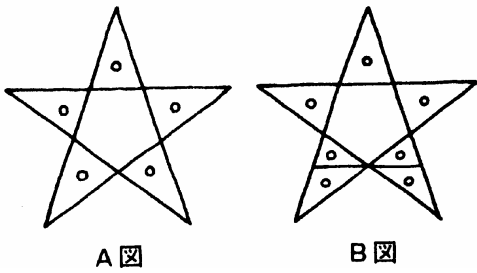

La Iudeyo

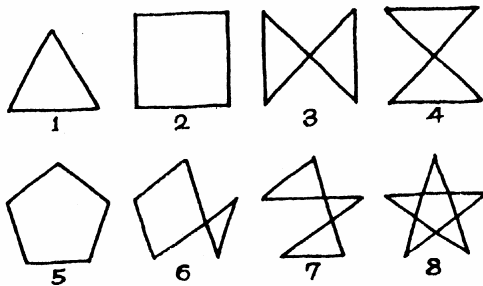
I - Ek Japonia. Yen ula simpla problemeti di **Kobon Fujimura**, ekstraktita de lua verko **Pazuru, pazuru, pazuru** 「パズルパズルパズル」.

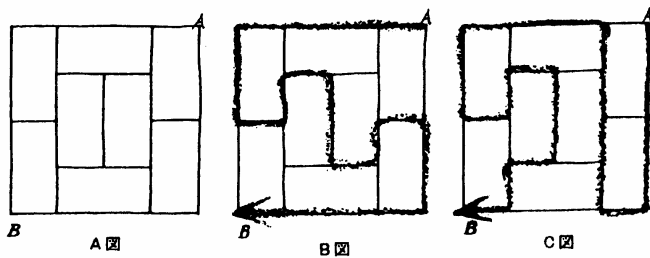
1- Ca hundo, konstruktita ek alumeti, di qua kaudo esas erektita, regardas adsinistre. Facile on povus movar tri alumeti e lore la hundo regardus addextre. Ma, segun Fujimura, anke la hundo povus regardar addextre per movar nur du alumeti. Kad anke vu sucesos ?

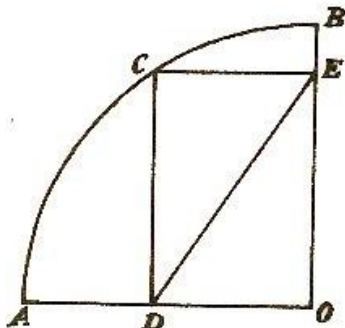
2- La desegnuro nomizita kom A montras kin rekta linei. Pro ke oli ne esas paralela, singla tri linei formacas triangulo. Admaxime on povas krear kin trianguli per kin rekta linei. Per sis rekta linei on darfas krear admaxime sep trianguli, videz desegnuro B. Per sep rekta linei on darfas krear admaxime dek e un trianguli. Quale ?

3- On povas desegnar nur un voyo per rekta segmenti por vizitar unfoye singla vertico di triangulo e finir la voyo en la departo-punto (desegnuro 1). Esas du diferanta voyi por quadrato, desegnuri 2 e 3, nam la desegnuro 4 esas fakte la sama voyo kam 3ma. Por pentagono esas quar diferanta voyi. Quanta voyi diferanta esas en hexagono ?

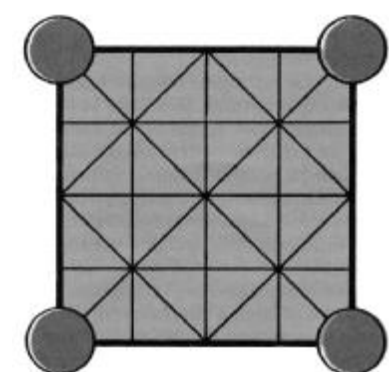
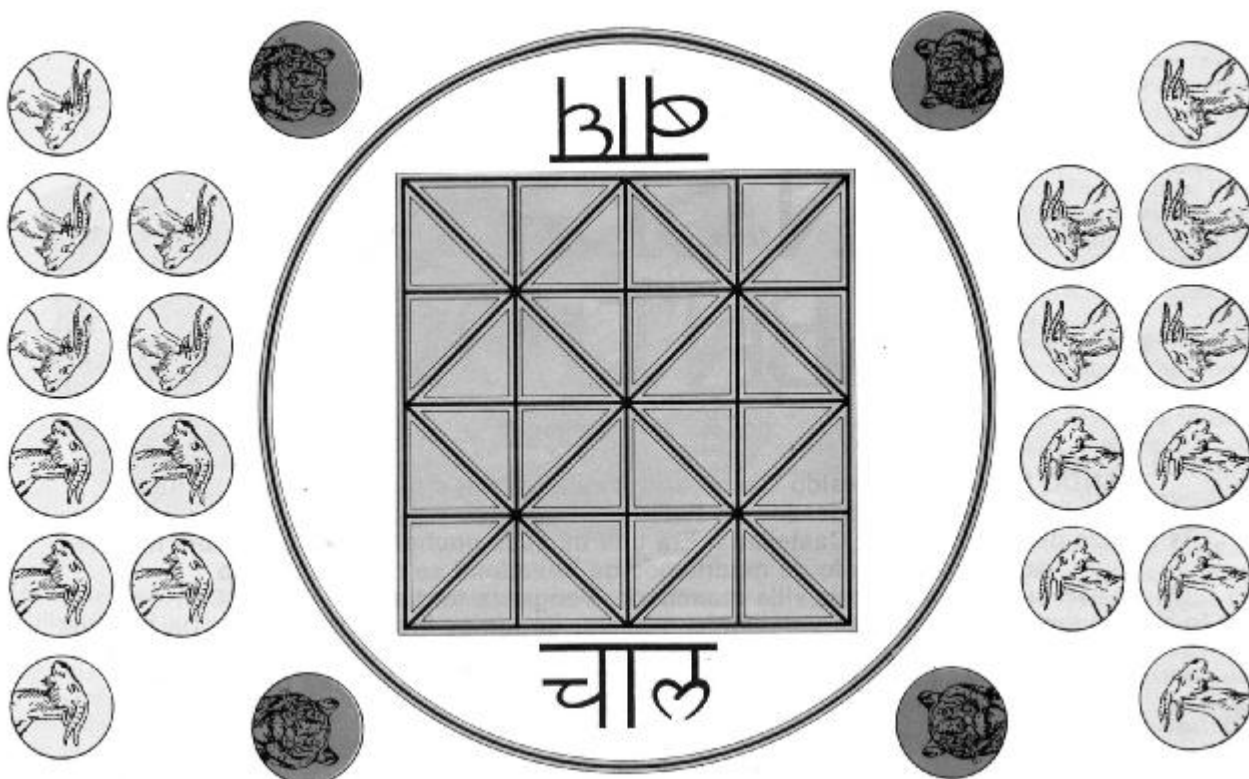
4- La sulo di chambro esas parkovrita per *tatami* (Japona tapiso di qua longeso esas dufoye olua larjeso). On deziras irar de vertico A til vertico B trairante la voyo maxim longa adsur la *tatami*-bordo. On ne darfas presar dufoye ulaloke.

5- AOB esas quarimo di cirklo, do la segmenti AO e BO havas la sama longitudo. On desegnas segmento CE qua esas paralela kam AO. De C til AO on desegnas segmento paralela kam BO. Yen questiono, ka ED esas plu longa kam BO ?

Artiklo da Fernando Tejón, I.S.H.-ano.

II - Ek Nepal. **Bagh chal** esas tre populala ludo en lando **Nepal**, fakte ol esas la oficala ludo di Nepal. La du luderi havas du tote diferanta strategio. Unesma ludero esas **tigro** e duesma **kapro**. kompreneble la tigri intencas devorar la kapri, qui intencas sen-movigar la tigri. La ludo-planko esas simpla, on povas uzar la infre montrita o desegnar surpapere ol. Kom tigri on povas uzar quar egala fichi o moneti, e kom kapri duadek fichi o moneti diferanta kam tigri.

Unesme **tigro** pozas lua quar fichi (moneti) sur singla vertico dil quadrata ludo-plako. Pose **kapro** pozas un ek lua kapro-fichi sur irga lineo-krucumo. Seque **tigro** movas un ek lua tigro-fichi a vicina krucumo adsur desegnita segmento, do en la unesma movo singla tigro-ficho darfas pozesar sur tri loki. **Kapro** pozas duesma ficho en krucumo, segun lua preferaji ed itere **tigro** movas irga tigro-ficho a vicina krucumo, ed itere **kapro** pozas ficho e **tigro** movas ula tigro-ficho. Ton on facas plurafoye til ke **kapro** ja pozis omna kapro-fichi sur la ludo-plako. Pos la movo di **tigro**, ja **kapro** darfas movar ula kapro-ficho a vicina krucumo,

samamaniere kam darfas movar **tigro**. Til ke omna kapro-fichi esas sur la ludo-plako, nula kapro-ficho esas movebla, do oli duras senmova til ke la lasta kapro-ficho pozesas sur la ludo-plako.

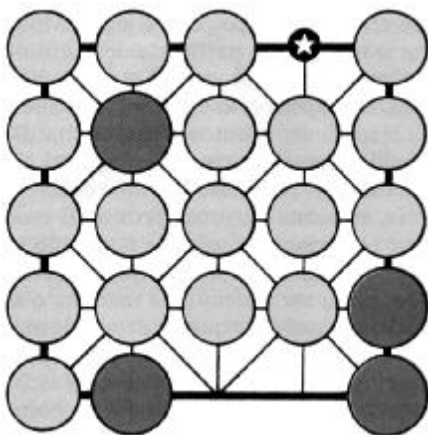
Tigro darfas, ma ne mustas, saltar super vicina **kapro**, se desegnita segmento inter vicina krucumi esas inter le du, e surterigar rektalineee en vicina loko vakua de **kapro**, samamaniere kam on kapturas ficho en la ludo **damas**. Ta **kapro** konsideresus manjita da **tigro** e mustas ekirar la ludo-plako. Komprende **kapro** ne darfas manjar **tigro**. **Tigro**

nur darfas **manjar kapri** unope, e mustas permisar adminime un krucumo adube ula kapro povas movesar, to esas, **tigro** ne darfas senmovigar omna **kapri**.

Tote kontree, **kapro** divenos vinkero senmovigante omna ficho di **tigro**. Ton **kapro** povos facar per adminime dek e sis kapro-fichi, do la strategio di **tigro** esas manjar adminime kin kapro-fichi. Pos ke **tigro** manjas la kinesma kapro-ficho, **kapro** mustas senmovigar tigro admaxime en la tri posa movadi, to esas, **kapro(1ma)-tigro-kapro(2ma)-tigro-kapro(3ma e lasta)** altrakaze **kapro** perdas la lukto.

Kustumale **kapro** pozas la unesma kapro-fichi sur centrala krucumi dil lateri, ube la tigro-fichi desfacile povos manjar la nemovebla kapro-fichi (til ke la duadek e kinesma pozesos sur la ludo-plako). Ma ruzoza **tigro** mustas movar lua fichi a krucumi de ti qui on povos manjar kapro-fichi kande la lateri ja esos plena ek oli. Kande la duadek e kinesma kapro-ficho pozesas sur ne-okupita krucumo, **tigro** ja devus havar manjita un o du kapro-fichi.

De ta instanto **kapro** ja darfas movar lua fichi por intencar senmovigar la tigro-fichi. Bona strategio por **kapro** esas krear **kapreyo**, to esas, vakua krucumi ne atingebla da la tigro-fichi. En la desegnuro on observas **kapreyo** kom stelizita krucumo. La kapro-ficho qua esas en supra-dextra vertico povas movesar adsur stelo sentimo devoresor da hungroza **tigro**. Ma **kapreyo** ne esas eterna refujeyo por **kapro**, qua ne darfas movar lua kapro-fichi talamaniere ke repetesas fichi-situeso antea. **Tigro** povas tote libere movar lua fichi e repetar antea fichi-situesi sen perdar la lukto.

Bagh chal esas tre interesiva ed amuziva ludo pro ke la du lukteri, **kapro** e **tigro**, havas strategio tote diferanta. **Tigro** esas povoza, ma esas poka tigro-fichi, **kapro** esas febla, ma esas multa kapro-fichi. Yen la lukto di la forteso kontre la quanteso, di la sovaja animala devorema kontre la domestikigita ed utila animala, fakte di la malajo kontre la bonajo.

Por maxim agreabla ludado voluntez alternar kom ludero **kapro** e sequantafoye kom **tigro**.

Juez per ludar **Bagh chal** heme od irgaloke kun amiki o familiani. Por la pueri vice tigro- e kapro-fichi on povas uzar volfo- e mutono-fichi, (od altra animala, planti, e c.) desegnita da li ipsa, to esas ecelanta distraktivajo dum la autumnal e vintral pluvoza dii.

Malgre ke **Bagh chal** esas anciena ludo e tre interesanta, me trovis poka utilaji interretal por ludar. **Bagh chal**-programo interretal por ludar kontre olu o du personi un kontre la altra, esas trovebla de la ret-pagino: <http://www.ganse.org/baghchal/baghchal.html> , ma videz ta simpla programo nur kom kuriozajo, nam ol ludas ne tre inteligente.

Artiklo da Fernando Tejón, I.S.H.-ano.

La Hemala Vesperi (Les Veillées des chaumières)

En Francia existas semanala revuo por olda, bigota katolika e sentimentema dami qua titulizesas « Les Veillées des chaumières ». Ol esas forsan la maxim anciena Franca revuo, nam ol existas depos 1877. Ne publikigesas reklami en ol. Malgre omno ol permanas ed havas fidela klientaro sencese rinovigita. Ol esas tre tradicionala, tre « olda Francia » e pro ico quankam hemala ol povas semblar esar tote exotika por la moderna Franci di nunepoke. Tamen ol havas (relativa) suceso e mem havas lekteri trans la frontiери (precipue en Germania) qui tre joyas lektar ulo tante tradicionala ed exotika qua ne plus existas altraloke. Yen kurta ekstrakturo de « La veillées des chaumières » (La hemala vesperi) :

« LA PAVANO DIL PAVONI ESAS TRO BRUISANTA »

La pavoni dekoras luxoze la parki e la publika gardeni, ma li ofte esas exilita de la loki proxima a la imobli od a la « villa »-i, nam lia stridanta kriadi extreme jenas la homi lojanta en la cirkumajo.

Me memoras la pavoni qui pavonumis sur la gazon-agro dil publika gardeno di Bordeaux, li vidigis splendida roti, t.e. ventizili kun bluatra ronda makuli. Ma la publika gardeno cirkondesas per domegi, qui esas imituri dil domegi di la XVIIIma yarcento. (Do lojata da richa borgezi ed aristokrati NDLT).

Lore organizesis peticiono, parafizita per signaturi da eminenta personi qui volis dormar kande noktesas. La municipo egardis ico. La cigni multe plu diskreta, restis, ma la pavoni desaparís. Lo esas domajo !

Artiklo da Roger Galy, tradukita aden Ido da Jean Martignon.

Adio !

La redakteri gratitudas la sendita mesaji ed artikli dal afabla lekteri. Singla artiklo publikigita esas opiniono di sua auctoro, do por komento pri irga artiklo voluntes sendar direte mesajo al auctoro, od al interretal adreso dil Ido-Societo Hispana qua risendos la mesajo al artiklo-auctoro. Altralatere la komenti pri irgaspeca erori en Adavane! ya esos bonvena kom utilajo por plubonigar pokope la revuo.

Til la sepesma numero, lektebla de la monato januaro 2005.

La redakteri.